

ANGLOSKANDINAVISKA STENMONUMENT

En studie över monument resta i norra England 870-950 e.kr.

Lunds universitet

Institutionen för arkeologi och antikens kultur

ARK 341

2006

Författare: Henrik Möller

Handledare: Mikael Dahlgren

Förord

När jag påbörjade denna uppsats var detta ett för mig helt nytt område. Visserligen kände jag till att det fanns skandinaviska monument i norra England men kände varken till deras överraskande stora antal eller deras ibland mästerliga utformning.

Nu ett antal månader senare måste jag säga att det har varit ett intressant arbete och jag är förvånad över att skandinaviska forskare inte i någon större utsträckning ägnat någon tid åt dessa monument.

Slutligen i detta förord måste jag tacka de som gjort detta arbete möjligt. Först vill jag nämna min handledare som genom sina synpunkter och kunnande dels ledde mig in på området och dels har varit till stor hjälp under arbetets gång.

Jag vill även tacka de som ställt frågor, korrekturläst texten och i andra avseenden hjälpt till med arbetet.

Abstract

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur de angloskandinaviska stenmonumenten i norra England uppstod och utvecklades under 900-talet. Uppsatsen tar upp de tidigaste monumenten och undersöker om några av dessa kan dateras till slutet av 800-talet, dvs. direkt efter vikingarnas erövring av norra England. Därefter undersöks hur den vidare utvecklingen gått till och hur teorierna om den ser ut. Slutligen ställs även frågan vad vi har för nytta av monumenten i forskningen.

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
- Syfte	5
- Problemställning	6
- Begränsningar	7
- Förklaring av vissa benämningar	8
2 Forskningshistorik	9
- Dagens forskning	10
3 Skandinavernas ankomst och den anglosaxiska stenskulpturens utveckling	12
4 Stenmonument : utförande och typer.	16
- Stenkors	16
- Hogbacks	17
- Regionala varitioner	19
- Gravplattor	19
5 Motiv och ornamentik	21
6 Utbredning och spridning	24
- Northumberland utan Yorkshire	24
- Yorkshire	24
- Five Boroughs	24
7 Problemen med stenmonumenten, datering och kontext.	26
8 De tidigaste monumenten, ca 870 – 920.	27
- Vidare utveckling, ca 920 – 950	31
- Skillnader mellan Yorkstil och Lincolnstil	32
- Migration eller kontakter?	33
Slutsatser	36
Sammanfattning	38
Litteraturförteckning	39
Figurförteckning	40

1. Inledning

Vikingatiden är en i många avseenden omvälvande period i norra Europas historia. Från och med slutet av 700-talet spred sig skandinaver längs en stor del av Europas vattenvägar där de idkade handel, plundrade och inte minst koloniserade. Koloniseringen tog dock olika former beroende på var den tog plats. I öst, där det fanns gott om land och det var relativt glest befolkat jämfört med väst verkar processen gått ganska friktionsfritt, i väst där det ofta sedan århundraden tillbaka fanns etablerade kungadömen blev problemen större. I Frankrike blev kungamakten slutligen på grund av trycket från skandinaverna tvungen till att skänka den nordfranska provinsen Normandien till danska vikingar för att skydda landet från andra vikingar och på de brittiska öarna skapades under början av 800-talet ett flertal små bosättningar, främst längst med de Skotska och Irländska kusterna (Roesdahl 1987: 203).

År 865 landstiger en större armé av skandinaver på den engelska östkusten och denna händelse blir början till en ny fas i den skandinaviska koloniseringen. I stället för att nöja sig med mindre markområden längst med kusterna försöker skandinaverna att erövra hela England vilket lyckades så när som på kungariket Wessex i södra England (Roesdahl 1987: 234).

De skandinaviskt präglade områdena i England blev dock inte vidare långlivade. Det sista föll 954, drygt 90 år efter invasionen men även om rikena som bildades bara hade en kort existens så fick de långtgående konsekvenser, inte minst för befolkningen, språket och kulturen i England. Det är bland annat under krigen mot vikingarna som termen England myntas i Wessex som en benämning på anglosaxarnas land och de erfarenheter som skandinaverna fick i norra England spred sig även vidare till Skandinavien där de bidrog till grundandet av de skandinaviska länderna och etablerandet av en varaktig kristen kyrka.

Det är just detta som gör denna period så angelägen och intressant för mig. Västra Europa hade under århundradena efter det romerska rikets delning och Västroms fall bestått av ett flertal mer eller mindre kortlivade kungadömen, ofta tillkomna i kölvattnet efter folkvandringarna. Under perioden mellan 800-talet och 1000-talet börjar dock något nytt hända. De länder som senare utvecklas till de mer betydelsefulla i västra Europas historia växer fram, däribland länder som England, Frankrike och Tyskland. Anledningen till att jag valt England som undersökningsområde är att vi här kan se den roll som skandinaverna hade i skapandet av landet. Något som fick stor betydelse för England men även för Skandinavien.

Även om de angloskandinaviskt styrda områdena i England blev kortlivade så lämnade de även många materiella spår efter sig, främst i form av de gravmonument som denna uppsats handlar om. Dessa monument har långt efter det att deras skapare glömts bort varit synliga för allmänheten i norra England som ett monument över de riken som där en gång existerade.

Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur den moderna engelska forskningens bild avseende den materiella kultur som angloskandinaverna i England under vikingatid lämnade efter sig ser ut samt hur denna bild har utvecklats. Då detta område är stort har jag valt att främst undersöka de stenmonument som restes under perioden mellan ca 870 till ca 950. Detta var en tid under vilken stora delar av västra och centrala England låg under

angloskandinavernas kontroll och de en gång flertaliga anglosaxiska kungadömena på ön blivit reducerade till Wessex i den södra delen av nuvarande England.

Orsakerna till att jag valt dessa stenmonument till mitt ämne är på dels på grund av att det inom detta område existerar en omfattande forskning som sträcker sig långt bakåt i tiden och dels för att denna forskning ofta gett dessa monument så stor betydelse.

Dessa monument har i många fall varit de enda synliga spår efter skandinaverna i England som bevarats och har liksom många andra genom tiderna synliga objekt, alltifrån Stonehenge till gravhögar påverkat de människor som levt i dess omgivning och också blivit föremål för olika undersökningar genom tidens gång.

Dessa stenmonument är ett tacksamt ämnesområde då de existerar i olika former och stilarter på de flesta områdena på de brittiska öarna. Vi kan härigenom följa utvecklingen och influenserna av olika stilar, dekorationer, former och motiv för att se hur dessa genom folkvandring, handel och erövring spritt sig till nya områden, blandats med andra lokala stilar och skapat nya former och typer av monument.

Utifrån detta har man skapat en kronologi efter vilken stensulpturerna går att datera men vilken även ofta används för att få olika processer som till exempel övergången mellan hedendom och kristendom att passa in i ett större historiskt sammanhang. Detta är även en aspekt som bör kritiseras då vi samtidigt måste fråga oss om vi verkligen kan läsa ut så pass mycket ur monumenten som en del forskare anser sig ha gjort.

Samtidigt bör vi dock ha i åtanke att de stenmonument som restes i de av skandinaverna dominerade områdena vid den här tiden är en främst unik brittisk företeelse. Dessa monument har inget större samband med de skandinaviska runstenarna som hävdats av en del forskare. Runstenarna fungerar, åtminstone under den tid jag valt att rikta in mig på främst som minnesstenar. Detta är en likhet som de snarare har med tidigare anglosaxiska stenmonument som också ofta är resta som minnesstenar men under vikingatiden är de i England resta stenmonumenten främst gravstenar med i stort sett samma funktion som dagens motsvarigheter.

Inte heller de välkända gotländska bildstenarna som i sitt bildspråk visserligen ibland påminner om de brittiska stensulpturerna har någon samband med dessa. De tillhör helt enkelt två olika kulturområden och även om det funnits skandinaver i England som sett bildstenarna har de angloskandinaviska monumenten ändå mer gemensamt med de anglosaxiska. Detta betyder dock inte att det inte skulle kunna finnas några skandinaviska drag närvarande på de angloskandinaviska stenarna som också existerar på runstenar. Tvärtom som vi kommer att se i denna uppsats så finns det flera likheter både i dekoration och i en del av stenarnas utförande.

Problemställning

Den här uppsatsens problemställning har jag valt att dela upp i några huvudfrågor som alla rör de nordengelska stenmonumentens ursprung och utveckling.

- Från vilken tid härstammar de äldsta stenmonument i England som restes av skandinaver?
- Hur har dessa monument sedan utvecklats fram till 900-talets mitt och vad kan ligga bakom utvecklingen?

- Finns det här någon möjlighet att utläsa någon form av etnicitet eller annan grupptillhörighet i monumenten?
- Kan dessa monument ges så stor vikt vid tolkningar av det angloskandinaviska samhället som de fått?

Den första frågan är ett försök att kunna fastställa från vilken period de äldsta stenmonumenten som restes av skandinaver härstammar ifrån. De tidigaste skandinaviska bosättningarna vi känner till i norra England är från 800-talets sista tre decennier men enligt många moderna forskare, däribland David Stocker härstammar de äldsta angloskandinaviska monumenten från 910 och 920-talen. Den finns dock en del äldre forskning som i hög utsträckning accepterade teorin om att vikingarna skulle börjat resa stenar i England långt tidigare. Meningen med frågan är således att undersöka om det går att bekräfta existensen av stenmonument äldre än ca 910. Ett litet antal monument som av olika arkeologer och historiker ansetts vara från tiden före år 900 kommer här att presenteras tillsammans med de tolkningar genom vilka dessa monument tidsbestämts.

Fråga två är menad att förklara stenmonumentens vidare utveckling. I modern engelsk forskning framhålls ofta betydelsen av de norska vikingar som via Irland gjorde sig till herrar över Yorkshire under 900-talets första decennier. Detta beror till stor del på att en stor del av monumenten i norra England har klara drag av irländsk stenkonst. Detta förklarar dock inte, enligt min åsikt varför skandinaverna reste stenmonument dock ger det oss viktig information om hur monumenten utvecklades och hur olika typer framkom. Även de Skandinaviska dragen är intressanta att undersöka.

Den tredje frågan anspelar på att vissa monumenttyper är speciella för ett visst område. Går detta på något sätt att knyta till en specifik grupp av skandinaviska invandrare. Som hjälp till denna fråga kommer bland annat en DNA analys som gjordes för några år sedan att användas. Denna analys berättar för oss varifrån befolkningen i olika delar av dagens Storbritannien härstammar ifrån.

Den sista frågan tar upp nyttan av stenmonumenten. Som de sista fortfarande synliga spåren av vikingarna i England har monumenten fått en stor betydelse. Dock bör vi tänka på att det var meningen att dessa monument skulle stå för en mycket lång tid. De är inte de bortglömda, tappade eller slängda rester som arkeologer annars ofta arbetar med utan är i stället lika tillrättalagda som en grav. Kan då dessa monument säga så mycket om angloskandinaverna.

Begränsningar

Efter den stora arméns landstigning i England 865 och erövringen av de tre kungadömena, East Anglia, Mercia och Northumberland delades de erövrade markområdena upp mellan skandinaverna. East Anglia och York blev kungadömen under främst danska vikingar medan Mercia delades upp i mindre delar som antagligen styrdes av olika stormän, både lokala anglosaxiska och skandinaviska. Den del som jag valt att studera närmare är främst det norra området. Det omfattar York samt resten av Northumberland vars styrelseskick är något oklart samt nordöstra delen av Mercia, det vill säga Lincolnshire. Några exakta gränser är svårt att dra. Det engelska *shires*systemet existerade troligen inte vid den tidpunkt då vikingarna erövrade stora delar av det engelska området utan skapades troligen av anglosaxarna efter återerövringen. Beteckningen Northumberland som jag kommer att använda mig av i texten är lite flytande. Dock kan man säga att Northumberland förutom Yorkshire ungefär omfattar

dagens Tyne and Wear, Durham samt Cumbria som kom till så sent som på 1970-talet då två tidigare shires slogs ihop.

Tidsmässigt sett kommer jag att först och främst hålla mig till tiden ca 870 till ca 950. Detta är under den period då norra England styrdes av skandinaver.

Yorkshire erövrades åter av norskirländska vikingar ca år 910 och det är efter det som de stenmonument vilka utgör grunden till det här arbetet antagligen börjar att resas. 954 blir den siste kungen av York, Erik Blodyx dödad och därefter kommer York åter under anglosaxiskt herravälde. Det är också vid denna tid som stenmonument av den typ som var vanliga i Yorkshire slutar att resas och spåren av influenser från York som tidigare spred sig över Northumberland och söderut över Lincolnshire upphör (Stocker 2000: 191).

Angående övriga England samt resten av de brittiska öarna kommer jag enbart att använda mig av exempel då motsvarande skulle saknas inom det område jag valt. Här kan bland annat nämnas några stenmonument som stått kvar på sina ursprungliga platser och därmed bevarat monumentets ursprungliga kontext.

Den religiösa utveckling som går att avläsa i många monument, främst i Northumberland kommer jag ej att försöka förklara i denna uppsats, främst på grund av att detta redan är ett relativt välkänt område.

Förklaring av vissa benämningar

I denna uppsats förekommer en del benämningar på människor, områden och ting som kanske inte är helt korrekta eller är till stor del förenklade. Anglosaxare, Vikingar, Angloskandinaver samt norskirländare är några av de benämningar jag har använt mig av i detta arbetet. Med anglosaxare avser jag befolkningen i de engelska kungadömena, Wessex, East Anglia, Mercia och Northumberland. Dessa länder var visserligen inte enade utan stred ofta inbördes men de delade ändå ett gemensamt språk och kultur som i flera avseenden skiljde sig från skandinavernas. Vikingar använder jag här som en benämning på de skandinaver som erövrade delar av England och som senare då de och deras kultur allt mer blandas upp med anglosaxarnas övergår till att vara angloskandinaver.

Hiberno-nordmän eller norskirländare är en benämning på de vikingar som slagit sig ner på Irland under tidig vikingatid. De blev under 900-talets början bortdrivna från Dublin av irländarna som efter århundrade av inbördesstridigheter tillfälligt lyckts ena sig mot skandinaverna. Dessa skandinaver som hade blivit påverkade av den irländska kulturen och religionen skapade sedan kungadömet Deira i Northumberland. De erövrade York som sedan, trots att största delen av befolkningen utgjordes av anglosaxare och daner, styrdes av en hiberno-nordisk och sedan norsk elit fram till anglosaxarnas återerövring.

Både dessa två sista beteckningar är en direkt översättning av deras engelska motsvarigheter.

2. Forskningshistorik

Som jag tidigare nämnt har detta område en lång historia. De allra tidigaste källorna som omnämner ett nordengelsk stenmonument härstammar från 1100-talet då det anglosaxiska St Cuthbert korset från Lindisfarne nämns i en krönika (Bailey 1980: 22). Det finns förutom denna källa en del andra källor som härstammar från medeltid och framåt men de har alla den likheten att de främst omtalar monumentens religiösa innebörd. Det antikvariska intresset för stenmonumenten tar sin början under Tudoreran då antikvarierna Leland och Camden gör flera referenser till skulpturer på olika ställen i Northumberland.

Under 1660-talet dokumenterar William Dugdale noggrant flera monument i nuvarande Cumbria som senare förstördes under industrialismen. Dugdales arbete följdes av andra och det finns ett stort antal fynd av stenmonument dokumenterade under 1700- och 1800-talen. Dessa fynd uppdagades oftast i samband med ombyggnader som till exempel förstoringar eller rivningar av medeltida kyrkliga byggnader samt arbeten på gamla kyrkogårdar som omorganiserades eller byggdes ut för att kunna tjäna en allt fortare växande befolkning. Dessa dokumenteringar är utförda i olika grader av skicklighet, ofta av de kyrkoherdar i de församlingar där monumenten i fråga hittades. Vissa finns bara nertecknade som notiser medan andra blivit utförligt dokumenterade, ibland även med skickligt utförda teckningar och akvareller som avbildar stenskulpturen i fråga (Bailey 1980: 27).

Under 1800-talets gång börjades det ges ut arbeten om monumenten varav ett av de mer utförliga är J. Stuarts *Stone sculptures of Scotland* som publicerades i två volymer under mitten av 1800-talet, den första 1851 och den andra 1867. Detta verk var en inventering över de kända stenmonumenten i Skottland men även i norra England. Det intressanta med detta verk är att det avbildar en del monument som av olika anledningar tyvärr är förlorade idag (Brönsted 1924: 82).

Under slutet av 1800-talet och det tidiga 1900-talet då antalet upphittade stenmonument växt ytterligare samt den allt mer tilltagande nationalismen gjort forskningen kring nationens ursprung och framväxt allt mer populär börjar också antalet forskare som ägnar sig åt tidiga anglosaxiska, och därmed även de angloskandinaviska stenmonumenten att växa. Det gör även antalet publikationer om ämnet. Under 1920-talet utkommer en bok av William G. Collingwood, *Northumbrian Crosses of the pre-Norman Age* vilken tillsammans med de hundratals teckningar och beskrivningar han publicerade i *The Yorkshire Archaeological Journal* innehöll en översikt över alla de vid den här tiden kända monumenten vilka hade ökat avsevärt sedan 1800-talets mitt. Denna översikt fick stor betydelse under de kommande årens forskning (Bailey 1980: 28).

De skrifter som kom ut under den här perioden har en hel del gemensamt, nya tekniker, stilar och dekorationstyper, tolkas, helt i tidens anda som ett tecken på folkvandringar, invasioner och dylikt. Att härleda materiell kultur och särskilt olika konststilar till en etnisk grupp är dock vanskligt. Som ett exempel kan här nämnas Johannes Bröndsteds *Early English Ornament* i vilken den dekoration av vinrankor som var vanlig bland de av anglosaxarna resta stenmonumenten under främst 600-talet tolkas som att varit utförd av Syriska stenhuggare som följt med biskopen av Canterbury. Biskopen, vilken härstammade från Tyr vid den libanesiska kusten anses helt enkelt ha fört med sig hantverkare från sin hemstad (Bröndsted. J. 1924: 31). Vinrankor var dock ett vanligt motiv i stora delar av det senromerska Europa och sammankopplas även med kristendomen. Stenhuggarkonstens olika konstformer kunde också förklaras genom det luddiga begreppet "folksjäl" för att citera Bröndsted: ...*These two systems of decoration, radically differing in origin and essence, represent in the last instance*

the time-old ability shown by the classic folk in the serene and superior portrayal of nature confronted with the Germanic and Celtic soul, whose distinguishing feature in these centuries is its inability to copy nature, but a master skill in abstract conventionalism (Bröndstedt 1924: 195). Under denna period ses inte heller de olika typerna som ett tecken på mångfald utan snarare som bevis på konflikt mellan två olika system.

En förklaring till de olika stiltyperna som också var vanlig under början av 1900-talet men som delvis börjat att komma tillbaka var att olika stilar tillhörde olika ”skolor”, Det vill säga att det funnits en mästare oftast bunden till ett kloster eller annan kyrklig instans och att stilen därmed utgått från det som mästaren producerade. De sämre exemplaren av en del stilar förklarades då genom imitationer av mästarens arbete utförda av mindre duktiga lärningar (Sidebottom 2000: 217).

Denna forskning gör sig ofta både på gott och ont även beroende av historia. Den känslan man får när man läser dessa texter är att de försöker att passa in i de historiska arbetena om tiden i fråga vilka i sin tur ofta är baserade på äldre historiska källor, i detta fallet främst olika anglosaxiska krönikor varav medparten skrevs i det angloskandinaviskt fientliga Wessex. Jag har lagt märke till att detta problem, åtminstone när det gäller tolkningen av stenmonumenten ofta hänger kvar och att även många moderna Brittiska forskare gör sig beroende av den. Samtidigt bör vi ha i åtanke att många av de britter som forskat inom området inte i grund är arkeologer utan historiker. Med detta vill jag inte säga att vi ska bortse helt från det historiska ämnet, finns det källor bör vi använda oss av dem men det tjänar oss inte att underordna oss och att låta arkeologin fungera som en hjälpvetenskap åt historia. De källor som historien är baserad på har i många fall visat sig vara fulla av privata åsikter, propagandistiska överdrifter och ibland rena lögner. Arkeologin kan bara feltolkas.

Under efterkrigstiden fortsatte debatten gällande stenmonumentens betydelse för att gradvis svalna och under slutet av 1960-talet och 1970-talet i stort övergå till mer formella konsthistoriska frågor gällande datering och ursprung på de skandinaviska ornamentik stilarna samt betydelsen av platsnamnsforskning inom området (Stocker. D. 2000: 179).

Under 1970-talets sista år och under början av 1980 talet kommer Richard. N. Baileys och James. T. Langs arbeten om de anglosaxiska stenmonumenten, vilka mycket av den nuvarande forskningen inom området bygger på. Under de senaste åren är det främst David Stocker och Paul Everson som djupare har bearbetat området i ett flertal artiklar samt i bokserien, *Corpus of Anglo-saxon stone sculpture*. Denna bokserie började publiceras under 1990-talet och dess mål är att ge en komplett beskrivning av alla de stensulpturer utförda i England under anglosaxisk period, det vill säga mellan Anglosaxarnas erövring ca år 500 till deras fall 1066 (Stocker 2000: 179).

Dagens forskning

Dagens forskning gällande de nordengelska stenmonumenten bygger i stort på den äldre forskningen och har valt att inte i några större avseenden bryta från de resultat som tidigare forskare nått. I de artiklar jag läst av David Stocker och Paul Everson har dessa valt att inte ifrågasätta de dateringar av monumenten som tidigare presenterats. Inte heller teorin att det är irländska influenser, medförda av norska vikingar som ligger bakom angloskandinavernas stenmonument ifrågasätts, detta trots att det finns vissa problem med denna teori.

Det område som främst ifrågasätts är till vilken grad antalet monument bevarats. Den ortodoxa teorin går ut på att endast ett fåtal monument är bevarade. Detta vänder sig dock

Stocker emot och hävdar att de överlevande stenarna, baserat på det jämna spridningsmönstret och det faktum att det i vanligt fall endast existerar en eller två stenar per gravplats indikerar på att en relativt stor mängd av de en gång resta stenmonumenten är bevarade.

3. Skandinavernas ankomst och den anglosaxiska stenskulpturens utveckling

Vid tiden för den så kallade stora arméns landstigning i East Anglia 865 var vikingarnas härjningar inga nyheter för de anglosaxiska kungarikena. De första överfallen hade skett drygt 70 år tidigare mot St Cuthbert församlingen i Lindisfarne och ända från den stora räden mot Kent 835 hade ön drabbats av årliga anfall och invasioner som gett skandinaverna ett fotfäste i England. Om skandinavernas stora invasion år 865 bara var ett plundringståg som sedan på grund av de anglosaxiska rikenas svaghet urartade eller om det redan från början var avsett för att erövra land är svårt att säga, de kunde dock inte ha valt en bättre tidpunkt. Från arméns landstignings område tågade hären norrut och erövrade Northumberland som vid den här tidpunkten var drabbat av ett inbördeskrig. York intogs 867 och de båda Northumbriska tronpretendenterna föll i strid (Keynes 1997: 52-55).

Efter Northumberlands fall vände armén söderut och tog år 869 East Anglia. Efter detta delades hären upp i två delar varav den ena utan större framgång försökte erövra Wessex. Efter det misslyckandet vände man åter norrut och tog Mercia som under de senaste decennierna försvagats avsevärt. Den merciska kungaätten försvann och ersattes till en början av en anglosaxisk storman som skandinaverna dock omgående bytte ut.

Efter drygt 10 års stridande och erövringen av tre anglosaxiska kungadömen började skandinaverna slå sig ner i de erövrade områdena. Två nya skandinavisktstyrda områden grundades. East Anglia i syd och York, vikingarnas Jorvik i norr. Hur området däremellan styrdes är oklart men det har antagligen styrts av självständiga stormän, möjligtvis i förbund med varandra. Dessa områden kom dock aldrig att utgöra någon nationell enhet (Roesdahl 1987: 233-239. Hall & Wilson 1993: 99).

Under och före den period under vilken den stora armén erövrade delar av England hade vikingar från nuvarande Norge erövrat delar av Irland och slagit sig ner främst i Dublin. Dessa vikingar blev i början av 900-talet utdrivna från ön efter det att de irländska stormännen ovanligtvis nog lyckats ena sig och spred sig därefter österut, först mot Northumberlands västkust och senare vidare till nordvästra England. 919 tog de över makten i staden York som senare var i händerna på de norska vikingarna fram till Wessex's erövring 954 då stadens siste norske kung fördrevs. Det var dock inte bara vikingar från Dublin som bosatte sig på Englands västkust, även en kolonisation från Isle of Man inträffade, något som förklaras närmare i längre fram i texten.

De andra områdena som vikingarna hade erövrat klarade sig inte bättre än York. När väl Wessex hämtat sig från den stora arméns härjningar började återerövringen. Vid år 920 räknar man med att både East Anglia och stora delar av före detta Mercia återerövrats. Endast Lincolnshire kan möjligtvis ha överlevt som ett område styrt av skandinaver fram till Yorks fall (Stocker & Everson 2001: 233).

Hur såg då de områden i vilka skandinaverna bosatte sig ut och hur hade den anglosaxiska stentraditionen utvecklats.

Den tidigaste perioden är ganska okänd, de stenmonument vi har från tiden före 600 talet är i många fall återanvända romerska byggnadsdetaljer eller framställda i kloster och med ganska enkla kyrkliga motiv. Vi kan hävda att den stenhuggarkonst som romarna fört med sig till ön aldrig riktigt dog ut utan levde vidare i den kyrkliga sfären för att några århundraden senare åter sprida sig till samhällseliten. Under 600 talet utvecklas, främst i norra England en ny stil som skiljer sig stort från bland annat motiven i Skottland med sina människor och djurmotiv samt den keltiska stilen, vanlig i Wales och Cornwall med sina sammanflätade mönster.

Det mönster som utvecklas vidare under denna tid är vinrankorna som också blir det absolut vanligaste motivet i norra England fram till vikingarnas erövringar (Brönsted 1924: 16). Detta mönster kännetecknas i sin tidiga form av sina naturalistiska framställningar av vinrankor, ofta med frukter som i spiraler klättrar upp längst med stenkorsens långsmala fält. De är utförda i djuprelief till skillnad från många senare dekorationer som endast är inristade i stenmonumenten. Vinranksmotivet utvecklas vidare och börjar under sent 600-tal och tidigt 700-tal att inkorporera naturalistiska djuravbildningar såsom fåglar som gömmer sig i vinrankornas lövverk. Under 700-talet utvecklas även det som kallas för "Anglian Beast", en djurframställning som är typisk för den anglosaxiska stenkonsten och som förekommer fram till normandernas erövring, även på de angloskandinaviska monument (Brönsted 1924: 67).

Exakt var det anglosaxiska vinrankmotivet är utvecklat ifrån är oklart. Ursprungsområdet anses ligga i Syrien men motivet kom att existera på många områden i Europa under romersk kejsartid och fick ofta under senantiken en kristen betydelse (Brönsted. 1924: 31). Vi finner paralleller till det i många olika former, motivet existerar inte bara som dekoration till monument utan återkommer bland annat på mosaikgolv, bokpärmar och möbler. Motivet har med stor sannolikhet utvecklats av den romerska akantusornamentiken som vi bland annat finner på Augustus fredsaltare, Ara Pacis vid Marsfältet i Rom. Det är även detta motiv som relativt oändrat ligger till grund för de frankiska karolingernas akantusornamentik. Dock verkar karolingernas och anglosaxarnas motiv ha utvecklats självständigt från varandra även om de haft samma ursprung (Brönsted 1924: 29).

Under 700-talets lopp blir motivet allt mer stiliserat och vinrankorna blir främst en bakgrund till djurframställningarna som blir allt mer framträdande.

På en annan grupp av monument utvecklas istället vinrankorna till ett spiralmönster, det så kallade "anglian scroll", dessa två motiv lever sedan vidare sida vid sida fram till vikingarnas erövring.

Det finns dock en del stenmonument som skiljer sig från de övriga. Som ett exempel kan här bland annat nämnas resterna efter en korsstam som hittades i Repton, ett viktigt kyrkligt centrum i dåtidens Mercia. Detta fragment som med stor säkerhet ingått i ett monument rest efter den merciske kungen Aethelbald, död 757 passar inte in i den vid den här tiden annars rådande trenden. Stenfragmentet avbildar på en sida korsfästelsen och på en annan sida en med vapen utrustad ryttare med ansiktet vänt mot betraktaren. Kanske skulle detta vara en avbildning av kungen själv (Biddle & Kjølby-Biddle 2001: 50).

Även om detta fragment inte kan dateras vidare exakt, något som det har gemensamt med den absoluta majoriteten av de monument som restes i England före normandernas erövring så kan man med säkerhet säga att det förstördes under eller före vintern 873-4 då fragmentet låg i anslutning till de försvarsanläggningar som uppfördes runt kyrkan under denna vinter. Detta är före angloskandinaverna började resa monument och fragmentet kan därför, även om de påminner om senare angloskandinaviska inte ha rests av dessa.

Dessa stenmonument är vanligast runt Durham, York och Carlisle men det finns även exemplar som sträcker sig ner i Five Boroughs vilket visas av korset vid Repton dock är de inte lika vanliga där. De återfinns ofta vid kyrkor i de mer bördiga jordbruksområdena och återfinns väldigt sällan i hedlandskapen eller i de penninska bergens utlöpare, något som kan tolkas som att jorden i dessa områden inte brukades i någon större utsträckning före skandinavernas nykolonisering under början av 900-talet.

De anglosaxiska stenkorsen är ofta personliga men sällan menade till att markera ut en enskild individs grav, bortsett från medlemmar av den allra högsta samhällseliten som ibland fått egna mausoléer omgivna av stenkors. Dessa tidiga stenkors behöver inte heller alltid vara bundna

till en kyrkogård eller begravningsplats så som de vikingatida korsen oftast är. Ett antal anglosaxiska stenkors finns uppställda antingen längst med viktigare vägar eller i närheten av boplatser. Dessa stenmonument har då en funktion som ”minnesbärare” alltså liknande många av de skandinaviska runstenarna (Bailey 1980: 82).

Om de tidigaste skandinaviska bosättarna påverkats så starkt av dessa monument som Bailey påstår är tveksamt. Det fanns trots att Bailey påstår motsatsen inhemska stenmonument i Skandinavien före Jellingestenen och många av de vikingar som deltog i invasionen 865 hade med stor sannolikhet tidigare besökt andra områden i Västra Europa där de kunde se minst lika praktfulla objekt som de anglosaxiska stensulpturerna (Bailey 1980: 76). Dessutom, om bosättarna blev så imponerade, varför började de inte själv tidigt att resa kors. Det finns som vi kommer att undersöka längre fram i texten inga klara tecken på det.

Perioden fram till skandinavernas invasion 865 är relativt enkel, vi har ett fåtal olika motiv som upprepar sig och det är förhållandevis lätt att se hur de utvecklats. Monumentens likformlighet tyder på att de blivit huggna i ett fåtal verkstäder, antagligen i klostermiljö. Det är även i klosterna vi finner den största mängden stenmonument från 600 och 700-talen. Perioden efter vikingarnas erövringar i norra England under slutet av 800-talet vållar dock fler problem. En av de gamla teorierna var att vikingarna relativt tidigt själva startade att resa stenmonument över sina döda och använde de från Skandinavien kända konststilar till att dekorera dessa monument med. Den skandinaviska stilen ska senare, i och med att norska vikingar från Dublin övertagit York 910 fått nya influenser från Irland och den nya stil som uppkommit med framställningar av bibliska motiv, krigare med vapen och nordiska sagomotiv spred sig senare över norra England.

Denna teori är dock idag starkt ifrågasatt. Enligt många, däribland David Stocker uppförde inte de vikingar som under slutet av 800-talet bosatte sig i England några stenmonument, däremot fortsatte möjligtvis anglosaxarna att resa stenkors. De första monumenten som restes av skandinaver härstammar i stället från perioden efter 910 och monument av den stil som då restes ska först ha utvecklats bland vikingarna på Irland (figur 1). Detta problem är ett av de största inom forskningen gällande de nordengelska stenmonumenten och jag kommer att ta upp det mer ingående senare i analysen (Stocker 2000: 192). Oavsett vilket kännetecknas tiden fram till åtminstone mitten av 900-talet av en väldigt mängd olika typer, former, motiv och dekorationer.

Vi finner här blandningar mellan olika anglosaxiska och skandinaviska stilar som på till exempel stenkorsen i Collingham, Yorkshire vilket mycket möjligt skulle kunna representera en övergångsfas mellan den anglosaxiska stilen och den angloskandinaviska.

Två av korsstammens sidor är dekorerade med typiska anglosaxiska motiv, vi har vinrankorna på en sida och ”anglian beast” djuret på en annan. Korsstammens två andra sidor är dock klart påverkade av den skandinaviska konsten. På korsens norra sida har vi en avbildning av flera djurfigurer som alla har detaljer som är karaktäristiska för jellingestilen. Vi ser här både de dubbla konturlinjerna samt djurens spiralmönstrade leder vilket inte förekommer i den tidigare anglosaxiska konsten (Brönsted 1924: 194).

Liknande skandinaviska detaljer är vanliga på andra kors som bortsett från dessa detaljer annars är av helt anglosaxisk typ, det vill säga att de inslag från irländsk konst som senare blir vanlig i Yorkshire saknas. Detta behöver dock inte betyda att stenarna är resta av skandinaver, de kan lika gärna blivit utförda för anglosaxiska stormän som levde kvar i de områden som nu vikingarna styrde över. Om vi bortser från den tidigare nämnda jellingestilen vilken var vanlig särskilt i Yorkshire och då oftast i kombination med figurframställningar är även de flesta andra av de skandinaviska stilarna representerade i norra England. De hopflätade ringmotiven

som till exempel förekommer i många fall i Gosforth och Burnsall i Cumbria men även finns på många ställen längst med den engelska västkusten samt på Isle of Man är även ett härskande motiv i Borrestilen (figur 2) (Bailey 1980: 54).

Mammenstilen från andra halvan av 900-talet finns representerat i Workington och Levisham. Slutligen har vi 1000-talets ringerike och Urnesstilar som är vanliga på gravstenar resta under Knuts rike i England men även förkommer på många andra håll på de brittiska öarna, särskilt populära blev dessa stilar på Irland. Dessa monument från den senare delen av vikingatiden bär även oftare runtexter än de tidigare men utvecklades senare även vidare till egna stilar på öarna (Owen 2001: 220).

Figur 1. Ringkors från Yorkshire.

Figur 2. Kors från Dearham, Cumbria.

4. Stenmonument : utförande och typer.

Den förnormandiska stenkonsten i norra England kan delas in i två huvudgrupper. Först har vi de fristående skulpturerna vilka utgör den absoluta majoriteten av skulpturerna. Dessa kan vi dela in i tre undergrupper.

- Stenkors
- Hogbacks
- Gravplattor

Den andra huvudgruppen som haft en annan funktion än den första utgörs av de dekorativa stensulpturer som ingått i byggnader, då oftast kyrkliga. Dessa byggnadsdetaljer är ganska ovanliga i mitt undersöknings område och det fåtal som finns är oftast antingen utförda i någon förangloskandinavisk stil eller i någon senskandinavisk som till exempel ringerikestil eller urnesstil. Varken Jellingestil eller Borrestil finns representerade här.

Byggnadsdekorationerna passar helt enkelt varken stilmässigt eller tidsmässigt ihop med de övriga stenmonumenten. Detta får vi tolka som så att kyrkobyggnade i sten inte verkar ha varit något högprioriterat område under 900-talets första halva så som det blev senare efter normandernas erövring 1066.

Den absolut vanligaste typen av fristående skulpturer, då oftast gravmonument som finns bevarade är stenkorsen. De är representerade över hela det anglosaxiska området, om än något vanligare i norra England än i den södra delen av landet. Dessa gravmonument finnes även i stora antal i Skottland, Irland samt Isle of Man.

De är, som tidigare i texten nämnts avsedda för att markera ut gravar, antingen enskilda eller en hel kyrkogård. Stenkorsen under perioden 900-950 är, om än starkt influerade av den skandinaviska konsten ändå främst en engelsk företeelse.

Stenkors

Stenkorsen är oftast utförda i stenarter som är lätta att bearbeta, till exempel sandsten och kalksten. I många fall har man använt sig av redan existerande stenblock som ingått i tidigare bebyggelse, som ett exempel kan korsstammen i Crowle i norra Lincolnshire från första halvan av 900-talet nämnas. Denna sten visar spår efter att tidigare ha ingått i en romersk stenbyggnad, med största sannolikhet från York, det romerska Eboracum. Även en mängd andra stenkors, främst i Yorkshire men även en del i Lincolnshire uppvisar tecken på att tidigare ha varit romerska kolonner eller andra byggnadsdetaljer.

När vi undersöker dessa monument bör vi även ha i åtanke att även de exemplar som till skillnad från majoriteten fortfarande är hela har även de förlorat sitt ursprungliga utseende. Efter de att stenarna höggs fick de ofta ett lager stuck över sig vilket dolde misshugg och i denna stuck kunde man sedan skapa ytterligare små detaljer varefter stenarna målades. På korsstammar i Burnsall och Newgate i Yorkshire kan man fortfarande se spår efter en röd blybaserad färg och på St Paulsstenen från London, rest ca år 1000 kan vi finna både rester av stuck kvar samt rester av mörkblå, gulbrun och vit färg (Bailey 1981: 87).

Det var denna typ av efterbehandling som täckte skisslinjerna på Newgatestenen och de oregelbundna formerna på korsstammen från great Clifton. Målningen framhävde detaljerna och den invecklade ornamentiken och kan även ha tillfört detaljer som till exempel förklarande inskrifter. Ett av de få angloskandinaviska gravmonument funnet i England som

bär någon bevarad inskription är korsstammen i Crowle. Denna sten bär texten, ”här vilar...”, skrivet med anglosaxiska runor. Namnet är tyvärr inte längre läsligt (Stocker & Everson 2001: 230). En del av monumenten främst några av de anglosaxiska men även en del angloskandinaviska har små hål, utförda samtidigt som den huggna decorationen. Dessa hål verkar ha gjorts så att något, kanske metallföremål används för att ytterligare dekorera stenarna. En del monument bär även djupa huggna rämnor, möjligtvis avsedda för att sammanfoga stensulpturen med en träkonstruktion (Lang 1978: 20). De angloskandinaviska stenmonumentens nuvarande något diskreta framtoning står därför i kontrast till de ursprungliga något mer pråliga verkens utförande.

Hogback

Det gravmonument som kallas hogback är dock en mer dramatisk nyskapelse än stenkorsen. Hogbackmonumentet bär samma form som de vikingatida långhus vars rester på en del platser återfunnits i norra England. Denna hustyp var visserligen vanlig även i andra germanska områden men brukades i norra England vid den här tiden endast av skandinaver. Stenarna framställs, liksom de samtida husen oftast med böjda långsidor, takrygg samt spåntak. Av den hogbacktyp som är vanligast förekommande i norra England, främst Cubria och Yorkshire kan vi urskilja två huvudtyper. De med djurornamentik på husgavlarna och de utan (Bailey 1980: 86).

Djurornamentiken kan ta sig olika skepnader, till exempel är detta element så framträdande på stenmonumentet i området kring Bromton, Yorkshire att det täcker hela stenarnas kortsidor med munkorgsförsedda, björnliknande djur som sträcker sina framben över husets tak, liksom de omfamnar eller skyddar huset och de som till byggnaden tillhör (figur 3).

I Gosforth, Cumbria är typen utan djurförsedda gavlar vanligast båda är dock bara olika variationer av samma monumentstyp. I Derbyshire och västra Lincolnshire finns längst med penninernas östra utlöpare ytterligare en typ. Denna typ, kallad Trent valley typ efter det område där de hittades skiljer sig stort från de i Northumberland. De har raka sidor, ovensidan är täckt av ett kors som sträcker sig från den ena gaveln till den andra och monumentets ändar är ofta resta. Ornamentiken utgörs av olika flätverksmönster (Stocker & Everson 2001: 233).

Varifrån Djurornamentiken i sig härstammar ifrån är svårt att fastställa. Det finns en teori som presenterar djurframställningarna som en kristen symbol, knutet till ett irländskt helgon, denna teori är dock lite för långsökt för min smak. En annan teori är att de ska komma ifrån de djurhuvudframställningar som ansetts ha utsmyckat takändarna på skandinaviska byggnader som exempelvis de senare norska stavkyrkorna. På dessa byggnader täcker dock inte djuren hela husets kortgavlar. Eftersom varken jag eller någon annan kan lämna ett tillfredsställande svar på frågan får vi här låta djurframställningarna gå oss förbi (Stocker 2000: 198).

Monumenttypens ursprung är omdiskuterat men ändå oklart. Det finns arkeologer och historiker som hävdar att dessa monument härstammar från de skandinaver som var bosatta i Dublin, vilka efter att ha blivit utdrivna från staden slog sig ner i norra England och därefter bland annat reste denna typ av monument. Det finns dock ett problem med denna teori. Hogbacks är väldigt ovanliga på Irland, i mitt material kan jag enbart finna ett exempel. Hogbackmonumentens ursprung kan istället möjligen spåras till de relikkistor i trä eller sten, i vilka helgonens relik förvarades i under anglosaxisk tid. Dessa kistor existerade i olika

former men en likhet de har med hogbackmonumenten är att vissa av dem var kompakta, inte ihåliga och avsedda att placeras över en helgongrav som gravmarkör (Bailey 1980: 95). Två exempel på detta i England är bland annat "Hedda's Tomb" vid Peterborough samt stenkistan i Bakewell. Dessa stenar har båda samma form och är utförda i samma material som hogbackmonumenten.

Man kan dock fråga sig varför dessa monument tillkommer i norra England, relikkistor i sten är relativt sällsynta där men vi får ha i åtanke att helgongravar inte heller var allmänt förekommande. Det ursprungliga antalet stenar har helt enkelt varit väldigt litet.

En annan fråga som är viktigare är varför dessa monument saknas eller är så ovanliga i Skottland, Irland och Isle of Man. En möjlig förklaring kan ligga i förhållandet mellan skandinaverna och lokalbefolkningen. I norra England ser vi hur skandinaverna relativt snabbt anpassar sig efter den anglosaxiska befolkning, antar drag av deras kultur och bosätter sig inte bara i större bosättningar utan själva brukar jorden.

I norra England höll också klosterväsendet på att helt försvinna under den här tiden. Klosterväsendet hade blivit rejält omskakad efter inbördeskrigen och plundringarna under 800-talet och i och med att inkomsterna försvann genom skandinavernas ankomsts lyckades de flesta klostren aldrig resa sig igen. Vissa blev vandrande kloster utan någon möjlighet att kontrollera eller påverka stenhuggandet i landet.

På Irland fortsatte däremot klostren att leva vidare och därifrån kontrollerades mycket av huggningen av stenmonument. Detta skiljer Irland från norra England där denna roll helt verkar ha övertagits av stormän eller den kvarvarande kyrkan. Under 800-talet och 900-talet är det främst även skandinaverna som blev inspirerade av den irländska konsten och inte tvärt om. Det är först senare, under 1000-talet som de irländska klostren börjar använda sig av de olika skandinaviska stilarna (Owen 2001: 220).

Medan stenkorsen ofta återfinns i de bördiga, rika jordbruksmarkerna, finner man oftare hogbackmonumenten ute i periferin, de är till största delen placerade i hedlandskapen och i de penniska bergens utlöpare, det vill säga på sämre och inte lika bördiga jordar. I dessa områden existerar det visserligen oftast även stenkors men då i mindre antal. Det bör dock påpekas att båda typerna av monument brukar vara dekorerade med samma typ av ornamentik om de existerar på samma gravplats. Hogbackmonumenten bör alltså inte ses som en egen regional variation av stenmonument och inte heller som verket av en speciell grupp stenhuggare som bara utförde denna typ av monument (Bailey 1980: 91).

Monumenten av denna typ är på de brittiska öarna nästan helt koncentrerade till norra delen av England och delar en del likheter med de stenkors som restes av den stil som förmodats introducerats av skandinaverna från Irland. Till exempel kan stenarna i Sockburn i Cumbria och Bedale från norra Yorkshire visa upp samma typ av nordiska mytologiska motiv som många av stenkorsen i samma region uppvisar. Med tanke på monumentens utbredning och deras dekoration i jellingestil kan vi fastslå att de antagligen utvecklades samtidigt som stenkorsen, det vill säga under början av 900-talet.

De personer som denna typ av monument restes för och av verkar således inte ha tillhört den första vågen av skandinaviska invandrare som anlände till norra England och kunde få del av de bättre jordarna. Inte heller verkar de på grund av att de ofta är resta i periferin tillhöra den skandinaviska elit från Dublin som tog makten i York. Så varifrån kom de?

En förklaring som har getts av både Lang och Sidebottom är att hogbackstenarna inte bara bör tolkas som gravmonument utan också ett vikingatida kolonialmonument. De som reste dessa stenar var de som började bruka tidigare oanvänd jord eller jord som övergivits efter det att den romerska ekonomin bröt ihop i England under 400-talet.

Figur 3. Husformade hogbackmonument från Brompton, Yorkshire.

Regionala variationer

Hogbackmonumenten bör inte tolkas som en egen regional grupp, däremot finns det många olika regionala skillnader på stenarna. I västra delen av Nothumberland är det till exempel vanligt med höga, smala monument medan det längst östkusten är vanligare med stenar som har ett lägre tak och mer rektangulär form (Bailey 1980: 98).

Stenmonument dekorerade med figurer förekommer endast, med undantag för en hogback i Sockburn, längst den västra kusten. Även många andra lokala varianter förekommer men detta handlar ofta om stenar resta utanför norra England eller senare exemplar.

Hogbackmonumenten har även ett intressant spridningsmönster, de är inte bundna till vattenvägarna eller handelsleder utan sträcker sig istället inåt landet tvärs över den penniska bergskedjan.

Gravplattor

Den sista typen av fristående monument är gravplattorna. Dessa skiljer sig från de övriga stenmonumenten i flera avseenden, dels är de ofta enklare utförda, visserligen är huggningen skickligt utförd men då monumenten bara har en sida måste produktionen av dessa gått fortare. Dessa monument är vanligast i Five Boroughs området och kan där främst delas upp i två undertyper. Först mid-Kesteven typen och sedan Lindsey typen.

Mid-Kesteven typen som anses vara den tidigaste är dekorerad med kors och flätverksmönster i borrestil medan den senare Lindsey typen är dekorerad med ett inhemskt flätverksmönster (Stocker & Everson 2001: 235).

Dateringen av dessa två typer är något osäker men mid-Kesteven typen kan höra hemma i slutet av 900-talets första halva medan Lindsey typen antagligen bör dateras till den andra halvan. Här bör man också fråga sig om Lindsey typen över huvud taget ska ses som en angloskandinavisk typ och inte som en anglosaxisk. Om denna typ härstammar från andra halvan av 900-talet betyder det att de restes efter Wessex återerövring av Five Boroughs. Detta tillsammans med det faktum att de inte är utförda i någon skandinavisk påverkad stil leder till att vi kanske bör betrakta denna typ som en sorts kolonialmonument för det sydliga anglosaxiska kungadömet för vilket Five Boroughs nu åter öppnat upp sig (Stocker & Everson 2001: 240). Förutom dessa två typer finns det ett antal plattor som inte går att hänvisa till någon speciell typ. Här kan bland annat nämnas plattan från Hackthorn, Lincolnshire. Denna platta från det tidiga 900-talet är dekorerad med ett kors och ett fågelmotiv som är mycket likt det vi finner på bland annat Sparlösastenen från Västergötland. Fall som detta tyder på att kan ha funnits nära förbindelser mellan angloskandinaverna på den engelska östkusten och skandinavien (Stocker & Everson 2001: 232).

5. Motiv och ornamentik

Efter att ha beskrivit de olika monumenttyperna är det på sin plats att ta i tu med monumentens motiv och ornamentik. Det är detta område som ofta används när stenmonument ska dateras och tolkas. Tillvägagångssättet blir lite annorlunda beroende på vilken typ av monument det handlar om och varifrån detta monument härstammar. För att göra detta område mer lätthanterligt har jag valt att dela in motiven i fyra områden.

- Rent dekorativa element till exempel vinranksornamentik, flätverk och djurornamentik.
- Föreställande motiv som till exempel avbildningar av föremål och personer men som inte går att koppla samman med myter eller religion.
- Mytologiska motiv. Till denna grupp räknar jag motiv som kommer från den skandinaviska mytologin och från olika skandinaviska och germanska sagor och myter.
- Religiösa motiv. Hit räknas de motiv som kan anses vara direkt religiösa därför ingår inte mytologiska motiv här. Gruppen omfattar i princip endast kristna bibliska motiv som omfattar allt från syndafallet till korsfästelsen. Detta är inte vidare överraskande då dessa stenmonument är resta som kristna gravmarkörer på kristna kyrkogårdar.

Den första gruppen av motiv, det vill säga de med en mer dekorativ betydelse har jag redan till stor del tagit upp i föregående kapitel. Till denna grupp räknas de flesta anglosaxiska stenmonumenten. Som exempel kan vi nämna stenkorsen i Northumberland från 600- och 700-talen och även gravplattorna av Lindseytyp från Five Boroughs.

Nästa grupp, det med mänskliga figurer, oftast föreställande beväpnade män till fots med svärd eller till häst, bärande på spjut är det motiv som konstigt nog verkar vara minst undersökt. Motivet är relativt vanligt och återfinnes på stenmonument över hela norra England med tyngdpunkten i Yorkshire och Northumberland. Detta motiv förekommer väldigt sällan på anglosaxiska stenmonument före vikingatid men återfinnes däremot något oftare på runstenar och bildstenar från Skandinavien. Ytterligare en intressant iakttagelse som jag lagt märke till är att ingen av de arkeologer som tidigare arbetat med dessa stenmonument lagt någon större betydelse vid vad denna typ av motiv skulle kunna ha betytt.

De kristna respektive hedniska motiven har fått stor uppmärksamhet i tolkandet av övergången från den ena religionen till den andra, dock verkar inga tolkningar gjorts utifrån de mer världsliga motiven. Ytterligare en intressant iakttagelse är det faktum att motiv föreställande kvinnor nästan helt saknas. De få exemplar med motiv föreställande kvinnor som dock existerar som till exempel korsstammen från Weston Church i Norra Yorkshire avbildar kvinnan endast som ett bihang till mannen (Addyman 1981: 61). Hon sätts vid sidan av den centrerade mansfiguren och ges i dessa bilder knappast högre betydelse än mannens vapen. Härav kan man fråga sig vilken ställning kvinnan haft i det angloskandinaviska samhället.

Den tredje gruppen stenhuggararbeten som avspeglar smakändringen hos de angloskandinaviska bosättarna är de som framställer olika sagohjältars bedrifter. Dessa motiv är även mycket intressanta eftersom de ofta avbildar olika stycken från sagorna och myterna flera århundraden före de finns nedskrivna i några nu bevarade skriftliga källor.

Främst bland sagohjältarna verkar Sigurd Fafnesbane ha varit. På kors från Halton, Kirkby Hill, Ripon och York skildras hur han först dödar draken Fafner och därefter äter hans hjärta och därigenom får kunskap om vad djuren säger. Hjaltebildens närvaro skulle här kunna vara ett uttryck för ett påstående att den gravlagde antingen skulle härstammat från en hjälteätt eller kunde det helt enkelt vara så att den döde hedrades genom att liknas vid en av tidens antagligen mest populära hjältar (Bailey 1981: 86).

Sigurd Fafnesbane är inte den ende från den germanska sagovärlden som dyker upp på stenmonumenten. Völund, mästern från sagorna uppträder på minst fyra stenhuggararbeten som skildrar hans mirakulösa flykt från fångenskapen. I de senare nedskrivna berättelserna använder sig Völund av vingar han smitt i sin smedja men på dessa 900-tals monument framställs han istället som fastspänd vid en flygmaskin utrustad med vingar och fågelhuvud. Han omges av sina verktyg och med händerna griper han tag i håret och klänningen på den prinsessa som han för att hämnas på kungen som spärrat in honom har våldtagit. Dessa berättelser verkar ha varit populära i flera områden i norra Europa, bortsett från stenmonumenten i England förkommer de även bland annat på runstenar i Skandinavien (Bailey 1981: 92).

Man bör dock inte tro att budskap som dessa bör ses som rent världsliga eller hedniska. Som ett exempel på detta kan nämnas församlingskyrkan i Leeds utanför vilken står resterna av en korsstam som avbildar den bevingade Völund men även visar bilder på evangelisterna omgivna av olika kristna symboler. Ska detta tolkas som en kontrast eller parallell? Det övernaturliga i att en människa lyfter från marken existerar även i bibeln. Samma parallell kan vi finna i Sigurdavbildningarna. Hans kamp mot draken Fafner kan även få en kristen betydelse i Sankt Michaels kamp mot ondskan som ofta symboliseras av en drake. Detta motiv blir även senare väldigt populärt inom den romanska kyrkokonsten. Ytterligare ett problem som uppstår blir när man förknippar Sigurdslegenden med den nordiska sagovärlden. Sigurd i berättelsen är baserad på den frankiske kungen Sigbert av Austrasien som levde under 500-talet och denna berättelse kan mycket väl ha varit populär i det anglosaxiska England långt före vikingarnas invasion (Stocker 2000: 194).

Liknande frågor om det kristna i förhållande till det hedniska ställs vi inför även när vi ser en del andra bilder i vilka de engelska stenhuggarna försöker att utforska förhållandet mellan den kristna läran och den hedniska mytologin.

I Gosforth i Cumbria finns flera vittnesbörder av den här typen på sådana genomgripande teologiska tankegångar. (Bailey 1981: 87) I Kyrkan finns resterna av en fris bevarad vilken föreställer Tors fisketur under vilken han fick midgårdssormen på kroken. På fältet ovan syns en bild av en hjort som trampar på en orm, en känd symbol för Kristi seger över ondskan. Märkvärdigt nog så symboliseras det onda i båda bilderna av ormar. Denna sammanställning av motiv från två teologiska system formuleras än mer utförligt på det stora stenkorset, nästan fyra och en halv meter högt som står på kyrkogården i Gosforth. Här avbildas den kristna korsfästelsescenen omgiven av avbildningar av ragnarök i vilken de hedniska gudarnas värld går under i kampen mot ondskans makter. Meningen med dessa tydliga grupperingar bör vara att framhäva paralleller och motsättningar mellan tre avgörande händelser, ragnarök, korsfästelse och domedag. Det är även möjligt att Angloskandinaver som blivit omvända såg kristendomen som en sorts fortsättning på asatron och inte som en ersättare. Bland kulturer som har ett stort gudapantheon är det ofta enklare att acceptera en ny gud än vad det är hos kulturer med monoteistiska religioner (Bailey 1981: 86). Det stora korset i Gosforth är noga uttänkt och hugget av en skicklig stenhuggare men de tankar som ligger bakom motivet kan inte ha varit okända på andra ställen.

Det är samtidigt möjligt att finns det några stenmonument vars motiv varit helt hedniska. En stor hogback i Lowther i Cumbria är ett möjligt exempel men de flesta bilder varav många enbart finns kvar som fragment kan inpassas bra i det kristna mönstret. På en del stenar kan även två tolkningar vara möjliga. På en sten i Kirklevington finns en man med en fågel på varje axel avbildad, är det Oden eller kanske ett kristet helgon eller kanske även Jesus själv som även de ibland avbildas med fåglar i sällskap. På en annan sten i Great Clifton finns några nakna män i kamp mot odjur avbildade, är det scener från en hednisk myt eller en helvetesskildring? Dessa motiv skapar många frågor men vi bör ändå ha klart för oss att dessa stenbilder är de som mer än något annat för oss nära inpå mötet och övergången mellan asatro och kristendom (Bailey 1981: 87).

Slutligen så har vi den fjärde och sista gruppen, nämligen de stenar som bär på helt kristna motiv. Dessa stenar existerar under hela den anglosaxiska tiden men förekommer till att börja med främst i klostermiljöer. Det är först när den angloskandinaviska stilen börjar spridas under 900-talets första år som även de rent kristna motiven också blir vanliga på stenmonumenten. Det verkar som om det före vikingarnas ankomst till England inte har funnits något större behov av att uttrycka sin tro genom dekorationen på sitt gravmonument. Monumentet hade redan formen av ett kors och var rest på en kyrkogård. Kristendomen var en självklarhet.

6. Utbredning och spridning

Northumberland utan Yorkshire

Antalet monument i Northumberland är stort, dock är det inte lika omfattande som antalet monument i Yorkshire vilket verkar, tillsammans med Lincolnshire varit den del av norra England där flest skandinaver slagit sig ner.

Ett problem som uppstår när man försöker skapa sig en uppfattning om mängden monument är det faktum att de flesta monument är fragmenterade. Det går dock att fastställa att det i Cumbria finns ca 115 monument bevarade, antingen hela eller som fragment (Bailey 1980: 24). Situationen ser liknande i Durham och Tyne and Wear. Monumenten i dessa områden består främst av stenkors och hogbackmonument resta mellan ca 900 till 1000, något avbrott existerar inte som skulle tyda på att samhällseliten i området ersatts av anglosaxare efter Wessex erövringar under 900-talets andra hälft.

Yorkshire

Yorkshire, vilket är bättre undersökt än resten av Northumberland är också det område i vilket vi finner flest antal monument. Enligt David Stocker uppgår antalet till 396 stycken fördelade på 126 platser (Stocker 2000: 201). En intressant företeelse som skiljer Yorkshire från övriga delar av Northumberland är de platser som representeras av en stor mängd monument. Här kan nämnas staden York på vars kyrkogårdar inte mindre än resterna efter 64 monument finns bevarade. Det finns även en del andra platser i Yorkshire med många monument. Vi har Brompton med 19, Kirklevington med 15, Lythe med ca 30 och Stanwick med 13 monument. Alla dessa orter har dock gemensamt att de är belägna i närheten av vikingatida handelsplatser och stenmonumenten representerar då antagligen till stor del välbärgade köpmän (Stocker 2000: 205).

Five Boroughs

Av de olika områdena i Five Boroughs är Lincolnshire mest intressant. Där finns 169 bevarade monument fördelade på 86 orter. Inte förvånade är staden Lincoln representerad med inte mindre än 32 monument, något som tyder på att Lincoln liksom York var en betydelsefull centralort. Bortsett från Lincoln hittar vi den största gruppen om 10 monument i Creton, en ort belägen inte långt ifrån en handelsplats. Lincolnshire har alltså samma spridningsmönster som vi finner i Yorkshire (Stocker 2000: 184).

När vi undersöker spridningsmönstret upptäcker vi vidare först hur vanliga dessa monument är även på mindre kyrkogårdar. I Lincolnshire och Yorkshire har i medeltal var femte kyrka ett eller flera monument från vikingatiden och i vissa områden är de ännu vanligare. Det finns vissa variationer i områdena men dessa kan oftast förklaras genom att det återfinnes fler stenmonument i områden med bra natursten och färre i de som saknar sten.

I Lincolnshire är de flesta monument mycket lika varandra med ihopflätade mönster. Bara de äldsta och yngsta stenmonumenten skiljer sig från mängden. Den mängd av olika variationer som vi finner i Northumberland saknas i Lincolnshire.

De äldsta stenmonumenten vi finner i Lincolnshire är enligt David Stocker monumenten vi Crowle, Thornton Curtis och Holton-le-Clay vilka ska härstamma från 900-talets första decennier (Stocker & Everson 2001: 230).

Tidigare anglosaxiska monument är väldigt sällsynta i Lincolnområdet utan det var först angloskandinaver som efter Yorks erövring av norskiriska vikingar började resa monument här. Detta skiljer Lincolnshire från Yorkshire och övriga Northumberland i vilka en stor mängd anglosaxiska monument existerar (Stocker 2000: 180).

7. Problemen med stenmonumenten, datering och kontext.

De problem som finns i samband med dateringarna av stenmonumenten har till stor del påverkat forskningen om dessa. Det största problemet här ligger i att kontexten ofta saknas och att vi därför inte kan datera monumenten med hjälp av annan materiell kultur. Endast ett dekorerat stenblock, funnet under utgrävningar i Coppergate i York har med hjälp av omkringliggande fynd kunnat dateras, då till 900- talets första halva (Bailey 1980: 50).

Det finns dock vissa kriterier vi kan använda oss av i dateringarna av stenmonumenten. Först har vi den stil i vilken dekorationen är utförd, en skulptur utförd i skandinavisk stil kan inte härstamma från tiden före skandinaverna var verksamma i England. Likväl, eftersom de skandinaviska stilarterna blev så populära på de brittiska öarna härstammar stenmonument som saknar dessa dekorationsinslag med största sannolikhet från tiden före vikingarna. Dock kan monument som saknar dessa skandinaviska inslag men ändå bevisligen kan hänföras till efter skandinavernas invasion vara ett tecken på en motreaktion. Som ett exempel kan gravplattorna av Lindsey typ som är vanliga i Five Boroughs under 900-talets andra halva vara ett tecken på detta (Stocker & Everson 2001: 237).

Därefter följer formen på själva stenmonumentet. Vi har en del olika former som vi med stor säkerhet kan härleda till keltiska stenmonument på Irland. Som ett exempel kan här nämnas ringkorset som i vissa områden i norra England blir mycket vanliga. Ringkorset existerar visserligen som symbol på gravmonument i Cumbria för vikingarnas ankomst men där är det en del av dekorationen och utgör inte en del av korsets form (Brönsted 1924: 199).

Även formen på korsstammen spelar in när det kommer till datering. De tidiga anglosaxiska stenkorsen har ofta en mycket smäckert korsstam medan den under vikingatid blir bredare för att kunna ge plats åt fler dekorationer. Den breda korsstammen kan även vara en produkt av masstilverkningen. Många av dessa stenkors färdades lång väg och en bred stam håller bättre än en smal. Detta är dock i stort sett en regional fråga, i vissa områden fortsätter man med smala korsstammar och i andra tillkommer nya former, till exempel runda korsstammar.

Slutligen har vi även den grad av skicklighet monumentet är utfört i att ta hänsyn till. De anglosaxiska stenmonumenten är ofta utförda i mycket hög kvalité med dekorationens slingrande vinrankor utförda i djuprelief. Exemplar av denna kvalité existerar givetvis även under vikingatid, något som det höga stenkors i Gosforth är ett bra exempel på. Men under vikingatid verkar även en massproduktion av stenmonument i sämre kvalité tagit plats där monumenten varken har samma raka linjer eller felfria dekoration som tidigare (Bailey 1981: 84). Vad detta beror på är svårt att säga men det faktum att stenkors blir en allt vanligare gravmarkör under vikingatid spelar med största sannolikhet in. Även om det som skrivits om att de stenmonument som rests under anglosaxisk period inte överhuvudtaget varit avsedda för privatgravar inte riktigt stämmer så kan vi dock se att en allt större grupp av befolkningen skaffar sig gravmarkörer i sten. Det handlar visserligen fortfarande om eliten samt de som var välbärgade som till exempel köpmän men det är inte längre koncentrerat på den betydligt mindre grupp vars gravar märktes ut med stenmonument tidigare.

När det kommer till att datera stenmonument efter deras stilistiska utveckling krävs dock vissa fundamentala referenspunkter för att kunna skapa ett ramverk att datera efter. Detta ramverk måste infatta en början eller ett slut, helst båda, där ett monument eller en grupp av monument med hjälp av oberoende metoder går att datera. Detta skapar ytterligare problem när det kommer till dateringen av stenmonument i norra England då dessa inte representerar en stil som utvecklats utan ett flertal olika stilar som både blandats och använts parallellt.

8. De tidigaste monumenten, ca 870 – 920.

Efter de anglosaxiska kungadömenas fall och upplösningen av den stora armén delades de erövrade landområdena upp mellan de skandinaviska erövrarna. Den stora armén beräknas ha haft ungefär 2000- 3000 man, många med familjer med sig och enligt olika anglosaxiska krönikor delade de år 876, efter 10 års stridande upp den erövrade marken i norra England mellan sig (Roesdahl 1987: 236).

Vilken religion dessa skandinaviska nybyggare hängav sig åt är som beskrevs tidigare i bearbetningen oklart men antalet hedniska gravar som hittats är dock förvånansvärt litet. Detta tyder på att delar av armén efter erövringen antingen begav sig till andra platser eller relativt snabbt anpassade sig till det nya landets religion eller begravningsseder och begravdes i omärkta gravar på anglosaxiska kyrkogårdar eller egna gravfält.

Då erövringen av norra England innebar att klosterna i dessa områden försvann gjorde även mycket av den hantverksskicklighet som fanns där det. De kors som rests för att märka ut kyrkogårdar under de dryga 250 åren som stenkors restes i området före skandinavernas ankomst hade varit fåtaliga men ändå oftast utförda i mycket hög kvalitet. Klostermiljön verkar således varit det område där man bäst kunnat bevara yrkesskickligheten hos stenhuggarna och således bör vi se monument av lägre kvalitet hos skandinaverna (Bailey 1981: 83).

Stenhuggarkonsten existerade, till skillnad från vad Bailey antyder på sedan länge i de skandinaviska områdena, något som bland annat gett sitt uttryck i den mängd av runstenar som finns resta i Skandinavien, dock arbetade stenhuggarna i Skandinavien och i England på olika sätt och med olika metoder. (Bailey 1980: 254f).

För att nu återknyta till frågan som ska diskuteras här, utförde de tidiga skandinaviska nybyggarna stenmonument över sina döda?

Det finns mycket som talar både för och emot. Dels måste vi tänka på att om denna grupp inte reste stenmonument så har vi en period på över 50 år då inga sådana gravmarkörer rests i norra England vilket i sin tur förpassar de ca 1000 bevarade monument i området till perioden mellan 920 och 1066. Om vi räknar med att det även funnits monument som inte är upptäckta eller bevarade samt monument av trä vilka vi inte heller finner några spår efter bortsett från ett fåtal fall som kommer att nämnas senare, så har vi antingen en situation där vi har en mycket stor välbärgad samhällselit eller så restes monument över fler än bara eliten.

Logiskt sett borde vi även finna klasskillnader bland gravarna från denna tidsperiod så som på olika sätt är fallet i Skandinavien men om vi antar att det inte restes några stenmonument före 920 har vi inte mycket att gå på. Antalet monument blir för stort för att bara varit förbehållet de högsta skikten.

Endast logik räcker dock inte långt i sökandet efter tecken på tidiga angloskandinaviska stenmonument. Jag kommer att presentera fem olika typer av monument vilka alla enligt olika forskare skulle kunna representera perioden före det irisknorska inflytandet på skulpturkonsten vilken har sin börjar under tidigt 920-tal (Stocker 2000: 192).

Ett av de mest kända stenkorsen i norra England är korset från Middleton i norra Yorkshire (figur 4). Korset som var inmurat i en kyrkväg togs fram år 1948 och har sedan dess rest många diskussioner angående dess datering och ursprung.

Korset har mycket klara drag från skandinavisk konst, dess motiv föreställande ett ormliknande djur arrangerat i en S-formation är utförd i klar jellingestil och med dubbla konturlinjer. Korsets andra sida är prytt av en krigare iförd hjälm och omgiven av sina vapen. Detta stenkors är daterat till 900-talet, någon mer exakt datering än så är enligt Bailey svår att göra men det finns de som hävdar att korset i fråga istället tillhör den äldsta fasen av skandinavisk bosättning i York. Bland dessa forskare finns bland annat professor Peter Sawyer som hävdar att det finns en stor mängd tidiga monument, utförda av engelska stenhuggare åt deras skandinaviska arbetsgivare (Bailey 1980: 210. Sawyer 1971: 163).

Sawyer daterar en del av stenmonumenten så tidigt som till slutet av 800-talet. Han baserar sin teori på det faktum att majoriteten av de monument som han anser vara tidiga är resta på orter med äldre anglosaxiska namn. Middleton är ett sådant anglosaxiskt namn, en kombination av de anglosaxiska orden middle och ton. Ton är en vanlig ändelse före vikingarnas ankomst vilket borde betyda att orten existerade före invasionen. Middleton är beläget i en bra jordbruksbyggd vilket indikerar på att det var eftertraktad mark för invandrarna. Det är alltså på områden som dessa som vi bör finna spår efter den tidigaste perioden av skandinavisk bosättning (Sawyer 1971: 163-166).

Det som vidare har fått Sawyer att tro att monumentet är tidigt är dess motiv. Motivet verkar vara, om än omsorgsfullt utfört på frihand, det vill säga inte efter en mall vilket annars var regel hos de monument som utfördes till de av kloster bundna stenhuggare. Detta tolkar Sawyer som att monumentet skulle varit utfört av antingen en engelsk stenhuggare utan någon erfarenhet av skandinavisk konst eller en skandinavisk stenhuggare som saknat vana av att uppföra denna typ av anglosaxiska monument. Skulpturerna är Anglosaxiska medan tillvägagångssättet inte är det (Bailey 1980: 209-213).

Sawyers teori har dock vissa problem. Först har vi det faktum att stenkorsen är prytt av ett ringkors, något som vanligtvis hänförs till irländska influenser och därmed daterar stenen till en senare period. Här måste dock även nämnas att det finns inget som inte talar för att vikingar som deltagit i kampanjer på Irland inte tidigt slagit sig ner i danelagen. Sawyers teori angående ortnamnen håller inte heller. Det är visserligen troligt att vikingarna på 870-talet slog sig ner på den bästa marken men det argumentet förklarar inte varför monumentet ifråga skulle vara rest före 920, en senare datering är lika trovärdig. Om vi sedan slutligen ser på motivet så ser det onekligen ut att vara enkelt utfört av en person som inte riktigt behärskat motivet. Detta gäller dock även för många andra monument som i det närmaste verkar vara masstillverkade under mitten av 900-talet.

En annan variant av dekoration som även omnämns som tidig är de kors som innehåller element från Skandinavien samtidigt som de har sin anglosaxiska ursprungsform och mycket av den tidigare dekorationen bevarat.

Ett av de bästa exemplaren på detta är korsstammen från Collingham, Yorkshire (figur 5). Detta kors är till hälften utfört i klassisk anglosaxisk stil med vinrankor längst med ena långsidan och ”anglian beasts” samt flätverksmönster på en annan. De två andra sidorna är dock helt dekorerade med skandinaviska motiv och en långsida är klädd med ett typiskt skandinaviskt flätverk. Slutligen har vi framställningar av odjur utförda i jellingestil med dubbla konturlinjer och spiralformade leder, något som före invasionen inte förekommer i den anglosaxiska konsten. Nära korsets botten finns en otydlig runrad utförd med anglosaxiska runor, en tecken på att korset framställts av en lokal stenhuggare (Brönsted 1924: 193). Collingham korset är ett bra exempel på hur den skandinaviska konsten influerar den anglosaxiska och inte som under senare perioder under vikingatiden helt ersätter denna.

Collingham korsstammen skiljer sig i flera avseenden från korset i Middleton. Vi har först dekorationen som på Collingham korset har fler drag efter anglosaxisk konst, något som saknas på Middletonkorset. Det är även utfört med andra metoder och med en helt annan nivå på skickligheten. Medan Middletonkorset har en rå, nästan primitiv kraft i sina nästan amatörmässigt utförda motiv är Collingham korset betydligt kyligare. Det är utfört med jämna, raka linjer. Motivet är djupt hugget och verkar nästan var gjort efter en mall. Korsets motiv är också framställt i nedhuggna, avlånga fält, något som är typiskt för anglosaxiska motiv. Tyvärr är endast korsstammen bevarad och själva korset saknas vilket är beklagligt då det kunnat hjälpa oss att försöka fastställa om korset hör hemma före eller efter 920. Dock anser jag att denna typ av kors möjligen hör mer hemma i den tidiga perioden än vad kors av Middletonstyp gör.

Ett ytterligare tecken på att korset är tidigt är att de fåtal kors som med säkerhet är daterade till tiden efter 920 alla saknar de anglosaxiska motiv som är så framträdande på detta monument. Collinghamkorset passar även i Sawyers teori gällande ortnamn som presenterades ovan då namnet Collingham hör hemma från tiden före vikingarnas ankomst samt det faktum är korset är rest i god och därmed även eftertraktad jord.

Figur 4. Stenkorset från Middleton, Yorkshire.

Figur 5. Collinghamkorset.

Den tredje varianten som ofta fått en tidig datering är de kors som är utförda i skandinaviska stilar som är daterade som äldre än jellingstilen. Korset från St Wilfrid's Church i Burnsall, York är ett exempel på detta (figur 6). Korset är tämligen enkelt utfört, saknar den för de irländskt inspirerade korsen så typiska ringkors och är dekorerat med en ringkedja utförd i Borrestil (Bailey 1981: 90). Detta kors är liksom de ovan nämnda uppfört på en kyrkogård i en förvikingatida anglosaxisk boplats och hade passat utmärkt in om det inte vore för den

långlivade dekorationen. Borrestilen anses visserligen härstamma från ca mitten av 800-talet men blir mycket populär, främst på Isle of Man men i och med att handeln ökar mellan norra England och Irland under 900-talets första decennier sprids också influenser från vikingarna på Isle of Man till England (Bailey 1980: 54). Borrestilen blir således mycket vanlig som dekoration, främst på långa, smala ytor och anses ha använts in till början av tusentalet. Till Burnsall korsets försvar bör man dock nämna att kors med denna dekoration är ovanlig i Yorkshire utan förekommer oftast på Northumberlands västkust. De kors som finns resta där brukar även vara krönta med ett ringkors så som på stenkors i Gosforth.

Den fjärde och näst sista kandidaten till att möjligtvis hänföras till tiden före 920 är korset i Whalley, Lancashire vilket här får representera imitationen (figur 7). Denna typ av stenkors imiterar helt enkelt de anglosaxiska motiven, då främst vinranksmönsterna och ”anglian scroll”. Dessa kors går dock relativt lätt att skilja från det rent anglosaxiska materialet då korsen är utförda på annat sätt än de tidigare. Korset i Whalley är dekorerat med ”anglian scroll” motivet men till skillnad från de anglosaxiska korsen där motivet oftast är symmetriskt har stenhuggaren som gjort Whalleykorset låtit spiralmönstret vrida sig i lite olika riktningar. Motivet verkar även varit utfört på frihand utan någon form av mall.

Av det som återstår av korset kan vi se att det är krönt av resterna efter ett vanlig kors, inget ringkors och det bär inte heller på några andra skandinaviska eller irländska stilelement. En likhet som detta stenkors även har gemensamt med de monument jag beskrivit ovan är att det har en ganska kort och satt form, precis som om stenhuggaren varit rädd för att åstadkomma en av de långa, smala korsstammar som var vanliga under anglosaxisk tid och som sedan åter blev vanlig under senare delen av 900-talet (Bailey 1980: 49).

Den sista kategorin är trämonumenten, tyvärr finns inga bevarade men i den norra delen av en vikingagrav vid kyrkan i Repton fanns ett fyrkantigt stolphål, ca 30 cm brett. Efter att denna stolpe rests har ytterligare en grav anlagts precis bredvid den förra och därefter har ett mindre stenröse i vars mitt stolpen tronat kastats upp över gravarna. Bland de stenar som ingick i röset fanns även fragment efter anglosaxiska stenkors (Biddle & Kjölbye-Biddle 2001: 61).

Rent dekorativmässigt sett passar alla dessa fyra bevarade monument in på slutet av 800-talet och början av 900-talet men de kan lika gärna höra till en senare period. Stenarna är med största sannolikhet huggna av anglosaxiska stenhuggare. Det fanns visserligen som jag tidigare hävdade även stenhuggare i Skandinavien men dessa monument skiljer sig oftast i för stora avseenden från sina nordiska motparter. Vissa motivs slarviga utformning som exempelvis Middletonkorsets jellingedjur som till skillnad från sina skandinaviska motsvarigheter saknar kraft utan istället hänger slappt kan bero på flera olika faktorer.

De mest intressanta av dessa fyra stenmonument blir Collingham korsstammen och Whalleykorset. Detta på grund av att de verkar tillhöra en utvecklingsfas, övergången mellan anglosaxisk stenkunst till angloskandinavisk. Det behöver dock inte betyda att de skulle vara utförda tidigt, om korsen återspeglar beställarens önskan kan monument med anglosaxiska motiv vara möjliga även långt senare. Det finns heller inget som utesluter att dessa gravmonument är utförda åt ickeskandinaver. Mycket talar för att delar av den anglosaxiska eliten funnits kvar i delar av de erövrade områdena.

Det finns ytterligare en aspekt som spelar in här, problemet med att datera korsen med hjälp av deras kontext. Som vi sett ovan går det inte att datera dem efter stil och tyvärr inte heller efter deras kontext eftersom någon sådan inte existerar i dessa fyra fall.

Både Middletonkorset och korset från Burnsall har varit inmurade i kyrkobyggnader och även om det är troligt att de härstammar från tillhörande kyrkogård vet vi ej deras ursprungliga placering (Brönsted 1924: 199). Whalleykorset och korsstammen från Collingham står båda kvar på sina respektive kyrkogårdar men båda har antagligen blivit flyttade, detta gäller speciellt Collinghamkorset då det idag står uppsatt mot en kyrkvägg (Brönsted 1924: 192).

Resultatet blir således att inget av monumenten kan med någon större säkerhet direkt hänföras till perioden mellan 870- 920 men vi kan inte heller helt avfärda dem.

Figur 6. Korset från Burnsall med drag av Borrestil. Figur 7. Korsstammen från Whalley.

Vidare utveckling, ca 920 – 954

Under perioden mellan 870 – 920 som beskrevs ovan är det i princip omöjligt att urskilja några typer av regionala grupperingar, detta främst på grund av det mycket osäkra materialet. De få stenmonument som möjligen härstammar från den tiden går därmed ej heller att gruppera.

Går vi längre tillbaka i tiden finner vi en tämligen likartad utveckling i England, det vill säga att det fanns inte några tidigare särpräglade typer, bundna till speciella områden som angloskandinaverna kunde bygga vidare på. Orsaken till att stenmonumenten i det förvikingatida England var så likartade beror på att de utfördes av hantverkare inom klostervärlden vilka även var de institutioner som bevarade och band samman den anglosaxiska kulturen. Att de olika anglosaxiska kungadömena i så stor mån påminner om varandra i kulturella avseenden är alltså till stor del klostrens förtjänst (Bailey 1980: 81).

Med detta i tanke kan vi alltså argumentera för att de olika typer av monument och dekorationer som vi finner i norra England inte har så mycket att göra med olika politiska och sociala grupperingar bland angloskandinaverna som en del forskare vill göra gällande. Detta har istället snarast med att göra att det sammanbindande kitt som existerade under anglosaxisk tid inte längre fanns kvar. Den anglosaxiska kulturen och stenkonstens uppblandning är således inte bara en produkt av den skandinaviska kulturens påverkan utan kan till lika stor del bero på det döende klosterväsendet. Hade inte klostren gått under utan behållit kontrollen och monopolet över huggningen av stenmonument hade vi antagligen inte haft lika många variationer som vi finner idag.

Det finns dock en del typer av stenmonument som inte kan förklaras endast genom elitens smakändringar eller de nu allt mer självständiga stenhuggarnas experimenterande med former och motiv.

Manxkorsen är en typ av stenmonument som är speciella för Isle of Man. De förekommer förutom på ön i ett antal fall längst med den engelska nordvästkusten för att sedan avta i antal och det mest sydliga exemplaret är ett ensamt kors i Wales. Alla kors av denna typ förutom ett är resta nära havet eller längst med vattendrag. Allt detta talar för att korsen är resta av emigranter eller koloniserare från Isle of Man. Inga av korsen är resta mer än någon dags båtfärd från ön (Bailey 1980: 179). Exakt när dessa kors började resas är svårt att avgöra arkeologiskt men de anglosaxiska krönikorna kan hjälpa oss i detta fallet. Vi vet att västkusten var skonad från vikingar fram till och med ca 920, detta genom att olika krönikor nämner att både kloster som brutit upp från sina ursprungsområden samt bortjagade anglosaxiska stormän tog sig dit från slutet av 800-talet. Första gången som skandinaver omnämns i området är 917 och det är efter detta år som monumenten i fråga bör ha blivit resta. Någon gräns för när de slutade resas är svårare att hitta svar på men i och med att den siste norske kungen i York dödas 954 och norra England erövrar av anglosaxarna är det också troligt att denna typ av kors inte längre uppförs i England.

Jag grundar detta på att denna typ av monument är så bundna till en specifik grupp, vi har först dess utseende. Alla dessa kors är prydda med ett ringkors, ofta med någon form av flätverksmönster på själva ringen, detta är i sig inte unikt på just dessa kors då denna detaljen sprids över så gott som hela England. Ringkorset är dock i dessa fall kombinerat med en dekoration bestående av ”ringkedjor” i borrestil. Borrestilen är som jag nämnde när jag beskrev Burnsallkorset en mycket vanlig stil på Isle of Man (Bailey 1980:54).

Det finns ytterligare en aspekt att ta hänsyn till och det är det faktum att befolkningen längst med Englands nordvästra kust har en hög procent av norskt DNA vilket tyder på att skandinaver, antingen från Irland eller Isle of Man som båda hade många invandrare från nuvarande Norge slagit sig ner här (Cook 2001). Detta exempel är ett ovanligt tydligt fall där vi kan binda stenmonument mer exakt inte bara till en viss folkgrupp och händelse utan även till en tidsperiod.

Skillnader mellan Yorkstil och Lincolnstil

När man undersöker stenmonumenten resta i Yorkshire och övriga Northumberland och jämför dessa med de resta söderöver slås man av en stor skillnad i främst motiven på monumenten. I Northumberland utgörs motiven till största del av en blandning mellan rent skandinaviska stilar som till exempelvis jellingestilen, dessa kombineras även med de för

norra England typiska figurframställningarna av olika typer som finns beskrivna tidigare i uppsatsen.

I Lincolnshire och resten av Five Boroughs ser motiven mycket annorlunda ut. Vi finner visserligen i norra Lincolnshire tre stenmonument som kan vara av samma typ som i York, två av dessa är tyvärr i så dåligt skick så det är svårt att dra några slutsatser från dem, en sitter även kvar inmurad i en kyrkväg. Detta lämnar oss med endast ett säkert exempel och det är stenen i Crowle (Stocker & Everson 2001: 230).

Resten av monumentbeståndet i området utgörs av stenar täckta med olika typer av flätverksmönster samt olika kristna symboler. Flätverksmönstrena på de äldre monumenten är klart inspirerade av den skandinaviska dekorationen men är inte lika rena som de är i Northumbria, de är istället framställda på ett sätt som mer påminner om anglosaxiska typer. Stenmonumenten i Lincolnshire och Five Boroughs är också svåråtdaterade. Bortsett från det fåtal tidiga anglosaxiska monument som finns kvar och den extremt lilla mängd monument av Yorkstil i norra Lincolnshire är monumenten så likartade att det är mycket svårt att tidsbestämma dem.

Eftersom materialet från största delen av detta område bär så svaga skandinaviska drag bör det kanske ifrågasättas om de ska räknas som angloskandinaviska och inte som en direkt utveckling av de anglosaxiska. Five Boroughs återerövrades successivt av anglosaxarna mellan ca 900 och 920, möjligen bortsett från Lincolnshires kustområden som uppvisar tecken på att ha varit under skandinaviska dominans under en litet längre tid.

Stenmonumenten är även relativt få i de flesta delar av Five Boroughs utom i Lincolnshire där de uppgår till ca 196 stycken (Stocker 2000: 184).

Detta kan tolkas som att vi antingen bara har en liten angloskandinavisk elit i det övriga området eller att den gamla anglosaxiska traditionen att inte resa stenmonument över vanliga, individuella gravar levde kvar bortsett från i Lincolnshire där skandinavernas traditioner av individuella gravmarkörer levde vidare även efter den anglosaxiska återerövringen.

En ytterligare möjlighet är att området sydväst om Lincolnshire inte varit så attraktivt för de skandinaviska nybyggarna. Det låg dels nära Wessex men var även långt ifrån havet vilket var det som band ihop de olika skandinaviska områdena.

Migration eller kontakter?

För att arbeta vidare med frågan angående stenmonumentens utveckling bör vi också fråga oss varför resandet av stenmonument återupptogs så plötsligt under början av 900-talet och varför blev de så vanliga. Då det inte gick att fastställa om några stenmonument blivit resta före år 900 och de möjliga kandidaterna är så osäkra ser jag det som troligt att monumenten började resas först under 900 talets andra decennium. Något som stämmer överens med de resultat de flesta forskare kommit fram till. Dock tvivlar jag på att det skulle vara norskiriska vikingar som låg bakom denna plötsliga explosion av stenmonument. Jag ser hellre de nordengelska stenmonumenterna som ett led i en medveten eller/och omedveten anpassning till den anglosaxiska kulturen, en anpassning som skett på flera plan. Vi ser hur angloskandinaverna religiöst, kulturellt och ekonomiskt anpassat sig till den anglosaxiska omgivningen, något vi kan ge flera exempel på.

Vi har först ekonomin. De gamla anglosaxiska handelsplatserna övergavs inte av skandinaverna utan fortsatte användas, detta ser vi även på städerna i området, då främst York och Lincoln vilka fungerat som ett nav som bundit ihop handeln mellan Skandinavien, Irland,

norra England och antagligen även södra England. Kanske även norra Frankrike (Stocker 2000: 207).

Denna handel har lett till en anpassning till den sydengelska ekonomin, något vi kan se i det faktum att mynt börjar präglas i de av skandinaver besatta områdena redan under 800-talets sista år. Det dröjer ytterligare nästan hundra år innan myntpräglingen på allvar startar i Skandinavien (Metcalf 1994: 205; Abrams 2000: 147).

Vidare så har vi kyrkan. Kyrkan och klosterna som organisationer drabbades som nämnts tidigare hårt av invasionen 865. De som klarade sig bäst var dock mindre församlingskyrkor, delvis för att de inte var lika beroende av inkomster från sina marker som biskopskyrkorna och klostren var men även på grund av att de inte var lika attraktiva för plundrare. Det fanns helt enkelt inte så många föremål som plundrare kunde se något värde i, i dessa kyrkor. Under början av 900-talet finner vi så en nybildning av församlingar och kyrkor i norra England, många av dessa i närhet av storgårdar som antagligen tillhört grundaren som ofta var en storman (Barrow 2000: 165). På dessa angloskandinaviska kyrkogårdar är de döda ibland begravda med gravgåvor, något som oftast anses vara en hednisk tradition. Dock kan det även tolkas som om kyrkorna etablerades i närheten av tidigare hedniska gravfält, detta för att föra in grundarens förfäder, i detta fallet på grund av den korta period som skandinaver bebott området vanligtvis föräldrar i den kristna sfären.

Den tidpunkt då stenmonumenten börjar att resas sammanfaller även intressant nog men den tid då de första angloskandinaverna födda i England började att dö. Dessa som till skillnad från sina föräldrar under hela sitt liv sett de anglosaxiska stenmonumenten kan mycket väl själva önskat liknande monument över sina gravar.

Även kyrkan som åter börjat växa till i norra England kan ha bidragit till utveckling. Om det stämmer som David Stocker hävdar att kyrkan låg bakom huggandet av stenmonument har denna verksamhet även betytt en säker inkomstkälla (Stocker 2000: 197).

Det finns bortsett från detta även en del som talar för att de norskskirländska influenserna inte heller kan ha varit så betydande. Först har vi frågan hur många norskskirländare som emigrerade till norra England under början av 900-talet. Norskt DNA har som jag tidigare nämnt endast upptäckts längst den engelska västkusten så några bredare skikt av befolkningen kan det icke ha handlat om. Det finns visserligen en ganska stor mängd orter i främst Northumberland med namn som härstammar från norskan men dessa orter är ej belägna i de mer centrala områdena utan främst i periferin. Det finns inte heller något som tyder på att stenmonumenten först började resas där. Det mesta talar istället för att monumenten först restes i mer centrala områden. De norskskirländska influenserna kan möjligtvis ha varit den utlösande faktorn men inte de bakomliggande orsakerna till att så många stenmonument restes under en så kort tid.

En antagande som man även kan ifrågasätta är teorin om massproduktion. Det finns enligt Stocker 396 bevarade monument i Yorkshire (Stocker 2000: 201). Stocker hävdar även att den absoluta majoriteten av monumenten är bevarade. Om vi sedan sammanställer detta med teorin om att stenmonument endast skulle rests mellan ca 915 – 954 ger detta oss drygt 10 stenmonument per år över hela Yorkshire, en väldigt låg summa för att förorda massproduktion. Detta skulle då kunna betyda att:

- York har exporterat monument till andra nordengelska områden. Detta är möjligt då det gäller norra Lincolnshire men många av monumenten i andra delar av danelagen skiljer sig mycket från de som är resta i Yorkshire.

- Det har inte skett någon massproduktion. Även om en del monument ser ut att vara slarvigt framställda och endast kopierar bättre monument behöver detta inte betyda massproduktion.
- Det finns bara en liten del av de ursprungliga antalet monument bevarade. Dock bör man här ha i åtanke att andelen bevarade monument i norra England är stort och om de bevarade monumenten utgör endast en liten del av det ursprungliga antalet kanske man bör diskutera om det inte var fler än eliten som fick gravmonument.

Till denna diskussion hör även frågan gällande spridning. Om monumenten i Yorkshire var mer eller mindre massproducerade borde inte antalet monument vid de olika kyrkorna vara beroende av den lokala tillgången på bra sten. Dock finner vi betydligt färre monument vid dessa kyrkor, något som Stocker tolkat som att det rests färre monument där det finns mindre sten. Han förordar här en blandning mellan importerade massproducerade monument och lokalt framställda. Dock bortses helt från att stenmonumenten antagligen har haft svårare att överleva i områden med mindre sten då materialet varit attraktivt till andra användningsområden.

Slutsatser

Vad har vi då för nytta av stenmonumenten i sökandet efter de skandinaviska invandrarna i norra England. Säger dessa stenmonument oss något om dem?

Om vi återknyter till den första frågan angående vilken tid de äldsta monumenten härstammade ifrån blev svaret mycket osäkert.

Detta berodde främst på två faktorer, dels vet vi inte hur stor del av de ursprungliga monumenten som finns bevarade och dels är det svårt att göra några exakta dateringar av dem. De monument som skulle kunna vara från den tidigaste perioden skulle lika gärna kunna vara senare. De passar visserligen inte in bland de typer som uppkommer under 900-talet men skulle likväl ändå kunna komma från denna period. Vi får inte heller bortse från att det även under vikingatid säkerligen fanns stenhuggare som utvecklade sina egna stilar.

Ytterligare en aspekt att betänka är möjligheten att det restes gravmonument av trä och rester efter möjliga sådana har också upptäckts, bland annat ett som går att datera till sent 800-tal.

Den andra frågan gällande monumentens vidare utveckling bjuder på samma problem som den första. Visserligen finns det ett betydligt större antal monument som går att datera till perioden 920 – 954 men bevarandegraden är fortfarande oviss.

Det finns dock vissa slutsatser som vi kan dra. Influenser utifrån fick stor betydelse för monumentens utseende. Vi finner till exempel irländska influenser i formen på korshuvudet, vi ser influenser från Isle of Man längs med den engelska västkusten och vi ser direkta influenser från Skandinavien längs med östkusten.

Under början av 900-talet uppstår även nya monumenttyper som inte tidigare varit vanliga bland anglosaxarna, då främst hogbackmonumentet. Ytterligare en faktor som de flesta forskare verkar ha bortsett ifrån är den direkt mänskliga betydelsen för utvecklingen. Det vill säga den mentala utveckling som skett hos angloskandinaverna i norra England och som gett sitt uttryck i att de i flera avseenden, både medvetet och omedvetet tagit efter sina anglosaxiska grannar. Orsaken till att stenmonumenten uppstod i början av 900-talet beror alltså till stor del på att skandinaverna blivit så pass assimilerade att de upptog en del anglosaxiska traditioner. När vi ser till den stora variation som existerar gällande dekoration, motiv och form under vikingatid beror detta till stor del på att klosterväsendet till stora delar upphörde i norra England. Det fanns inte längre något som band ihop skulpturkonsten och således uppstod ett flertal lokala varianter.

Angående etnicitet eller annan grupptillhörighet som den tredje frågan handlade om kan vi främst urskilja skillnader mellan öst och väst. Nordöstra England verkar ha varit mest influerat av skandinaviska och anglosaxiska stilar medan den västra delen fått sin inspiration från den utvecklade skandinaviska stilen på Isle of Man samt från Irland. Även DNA undersökningen gav oss en del ledtrådar genom att visa på den höga koncentration av norskt DNA längs med den västra kusten medan den östra delen av landet inte visade några tecken på detta. Några andra naturliga skandinaviska regionala identiteter i norra England stöter vi inte på, något som kan bero på den korta tidsperioden under vilken skandinaverna var herrar i landet samt den brist på stabilitet som åtminstone de historiska källorna ger vittnesbörd om. Den mängd av olika regionala variationer som finns bland monumenten från denna tid handlar snarare om olika skolor, det vill säga de flesta är bara ett uttryck av olika stenhuggares och beställares smak. Skillnaderna i stil som finns mellan monument resta i Yorkshire respektive Lincolnshire kan även bero på att Lincolnshire saknade stenmonument sedan tidigare. Lincolnshire verkar även i högre grad varit påverkat av Wessex vilket lett till att en del monumenttyper som uppstod där haft sydengelska drag.

Slutligen bör vi även i samband med ovanstående frågor diskutera den fjärde och sista frågan om vad vi har för nytta av stenmonumenten i norra England med tanke på den betydelse som getts dem. Det finns definitivt en användning för dem, det kan vi se när vi diskuterar frågor som stilutvecklingar och konversion från hedendom till kristendom dock blir stenarna mindre värdefulla om vi försöker använda dem när vi diskuterar folkvandringar och mer politiska frågor i det angloskandinaviska samhället i norra England. Tolkningarna av monumenten fungerar bäst när de används tillsammans med andra arkeologiska och historiska källor. Orsaken till att situationen ser ut som den gör beror nog till stor del på forskningens långa historia. De nämns i historiska källor för första gången redan under 1100-tal och mer detaljerade arbeten har skrivits om dessa monument åtminstone sedan 1700-talet. Det har uppstått en kultur där vi kanske lurar oss själva att tro att monumenten säger mer än vad de i själva verket gör.

Sammanfattning

Genom den här uppsatsen har jag följt de angloskandinaviska stenmonumenten i norra England från deras ursprung i den tidiga anglosaxiska stenkonsten. Problemställningarna rörde alla hur monumenten efter skandinavernas erövringar åter började resas i området och hur de senare vidareutvecklades.

De angloskandinaviska stenmonumenten börjar antagligen att resas under början av 900-talet, någon mer exakt datering var svår att göra. Det finns visserligen drag hos en del av stenarna som pekar på att de skulle kunna vara äldre men dessa drag återfinns oftast på de mer udda monumenten det vill säga de som inte passar in bland de övriga. Vi finner således att det rests mycket få eller inga monument under perioden mellan vikingarnas erövring av norra England fram till det tidiga 900-talet. När angloskandinaverna dock började att resa stenar efter sina döda startar dock en nästa explosionsartad utveckling. Vi finner att under en period på cirka 100 år så restes det antagligen över 1000 stenar i norra England och det utvecklas dessutom flera olika monumenttyper som tidigare varit okända. Förutom de olika monumenttyperna så utvecklas även stenarnas ornamentik. Även motiven blir fler, från att ha varit täckta av vinrankor dekoreras nu monumenten ofta med mer föreställande motiv. Vi kan bland annat se religiösa motiv eller motiv tagna från sagor eller mytologin.

Gravmonumenten utvecklades också från att ha varit antingen kungliga eller adliga minnesstenar eller kyrkogårdsmarkörer till att bli individuella gravmarkörer för stormän och köpman, något som återspeglas i deras stora antal samt deras placeringar, ofta vid stormannagårdar eller viktigare handelsplatser. Den anglosaxiska dekorationen ersätts också under 900-talet till stor del av skandinaviska stilar, speciellt Jellingestilen som blir omtyckt i hela området samt Borrestilen, vilken blir vanligast längst med den västra kusten. Dessa olika regionala grupperingar är också speciella för vikingatiden då monumenten under anglosaxisk tid var betydligt mer likriktade, något som till stor del berodde på klosterväsendets sammanhållande kraft.

Av dessa grupperingar var det dock främst en som med större säkerhet gick att hänföra till en säker grupp. Denna grupp utgjordes av de ovan nämnda stenarna i Borrestil som återfinns längst med norra Englands västkust. Dessa monument bär tydliga drag efter att ha varit resta av emigranter från Isle of Man och ligger dessutom högst någon dags färd från ön. Ytterligare en intressant aspekt är att vi finner en relativt hög procent av norsk DNA bland dagens invånare i området.

I mina slutsatser hävdade jag även att vi kanske inte ska lägga allt för stor betydelse på migrationer när vi ska förklara monumentens uppkomst. Anledningen till att monumenten började resas vid 900-talets början kan lika gärna bero på angloskandinavernas assimilering in i det anglosaxiska samhället.

Den sista frågan rörde monumentens betydelse för forskningen och jag fastslog att de definitivt har ett användningsområde, dock skulle det vara av intresse att undersöka monument närmare som står kvar i sin ursprungliga kontext. I min mening ger monumenten mest när de kombineras med andra källor.

Litteraturförteckning

- Abrams, L. 2000. Conversion and Assimilation. Red. Hadley, D. Richard, J. *Cultures in contact: Scandinavian settlement in England in the Ninth and Tenth Centuries*. York
- Addyman, P. 1981. Vikingerne tager land. Red. Roesdahl, E. Gramham-Campbell, J. Conner, P. Pearson, K. *Vikingerne I England*. London
- Bailey, R. 1981. Hammer og Kors. Red. Roesdahl, E. Gramham-Campbell, J. Conner, P. Pearson, K. *Vikingerne I England*. London
- Bailey, R. 1980. *Viking Age Sculpture in Northern England*. London
- Barrow, J. 2000. Survival and Mutation: Ecclesiastical Institutions in the Danelaw in the Ninth and Tenth Centuries. Red. Hadley, D. Richard, J. *Cultures in contact: Scandinavian settlement in England in the Ninth and Tenth Centuries*. York
- Biddle, M. Kjölbye-Biddle, B. 2001. Repton and the `Great Heathen Army`, 873-4. Red. Graham-Campbell, J. Hall, R. Jesch, J. Parsons, D. *Vikings and the Danelaw*. Oxford
Pearson, K. *Vikingerne I England*
- Brøndsted, J. 1924. *Early English Ornament*. Köpenhamn
- Hall, R. Wilson, D. 1993. Skandinaverna och Brittiska öarna. Red. Roesdahl, E. *Viking og Hvidekrist: Norden och Europa 800-1200*. Köpenhamn
- Keynes, S. 1997. The Vikings in England c 790-1016. Red. Sawyer, P. *The Oxford Illustrated History of the Vikings*. Oxford
- Lang, J. 1978. *Anglo-Scandinavian Sculpture in Yorkshire*.
- Owen, O. 2001 The strange beast that is the English Urnes style. Red. Graham-Campbell, J. Hall, R. Jesch, J. Parsons, D. *Vikings and the Danelaw*. Oxford
- Roesdahl, E. 1987. *The Vikings*. London
- Sawyer, P. 1971. The Age of the Vikings. London
- Stocker, D. Everson, P. 2001. Five towns funerals: decoding diversity in Danelaw stone sculpture. Red. Graham-Campbell, J. Hall, R. Jesch, J. Parsons, D. *Vikings and the Danelaw*. Oxford
- Stocker, D. 2000. Monuments and merchants: Irregularities in the distribution of stone sculpture in Lincolnshire and Yorkshire in the tenth century. Red. Hadley, D. Richard, J. *Cultures in contact: Scandinavian settlement in England in the Ninth and Tenth Centuries*. York
- Sidebottom, P. 2000. Viking age stone monuments and social identity in Derbyshire. Red. Hadley, D. Richard, J. *Cultures in contact: Scandinavian settlement in England in the Ninth and Tenth Centuries*. York

Cook, N. 2001. Viking genetics survey results.

http://www.bbc.co.uk/history/programmes/bloodofthevikings/genetics_results_01.shtml

Figurförteckning

- Fig. 1   Iriskt inspirerat kors från Yorkshire. (Bailey 1981: 88)
- Fig. 2   Kors från Dearham, Cumbria. (Bailey 1980: 47)
- Fig. 3   Husformade hogbackmonument från Brompton, Yorkshire. (Bailey 1981: 94)
- Fig. 4   Stenkorset från Middleton, Yorkshire. (Bailey 1980: 65)
- Fig. 5   Collinghamkorset. (Brönsted 1924: 193)
- Fig. 6   Korset från Burnsall med drag av Borrestil. (Bailey 1981: 89)
- Fig. 7   Korsstammen från Whalley. (Bailey 1980: 49)